

**ԿՅԱՆՔԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՄԱՆ ՄՇԱԿՈՒՑԹԸ ՈՐՊԵՍ
ՍԵՐՈՒՆԴՆԵՐԻ ՓՈԽՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ԻՆՍՏԻՏՈՒՑԻՈՆԱԼ ՆԱԽԱԳԻԾ**

ՀԱՍԼԵՏ ՄԻՄՈՆՅԱՆ*
Երևանի պետական համալսարան

Ժամանակակից աշխարհում մարդկությունն առերեսվում է սոցիոմշակութային ու քաղաքակրթական տարատեսակ փոխակերպումների, որոնք հիմնովին այլափոխում են աշխարհի ավանդական պատկերը՝ առաջադրելով առօրյա կյանքի կազմակերպման ու կանոնակարգման նոր սկզբունքներ և մեխանիզմներ, արժեքային ու աշխարհայացքային այլ առաջնահերթություններ և նախընտրություններ: Արդյունքում ձևավորվում է սոցիոմշակութային մի նոր համատեքստ, որի շրջանակներում այլևս հնարավոր չէ ղեկավարվել նախնիների կողմից հաստատված կյանքի կազմակերպման մշակութային սկզբունքներով ու կանոններով: Խնդիրն այն է, որ երբեմնի ավանդապաշտական հասարակություններում համակեցության մշակութային արմատական փոխակերպումներ չէր ապրում, և ամեն մի հաջորդ սերունդ ինքնակամ ենթարկվում էր առօրյա կյանքի կանոնակարգման մշակութային այդ ինստիտուտի պահանջներին ու պարտադրանքներին: Բայց «արագ ժամանակների» մեր աշխարհում իրավիճակն էապես փոխվել է: Հետարդիականության սոցիոմշակութային համատեքստը անընդհատ խմբագրվում ու վերախմբագրվում է, և անգամ մեկ սերնդի կյանքում այնպիսի արմատական փոփոխություններ են կատարվում, կյանքի հանգամանքներն այնպիսի մարտահրավերներ են ծնում, որոնց հաղթահարման ձևն ու եղանակը նախորդ սերունդների կյանքի կազմակերպման մշակութային պարզապես նախատեսված չէին: Ելնելով այս իրողությունից՝ հողվածում կյանքի կազմակերպման ու կանոնակարգման մշակութային ներկայացվում է իբրև սերունդների փոխհարաբերությունները սահմանող ու կարգավորող ինստիտուցիոնալ համակարգ, իբրև էմպիրիկ գաղափարախոսություն, որի արդիականացման խնդիրն ունի գիտական ու գործնական մեծ կարևորություն:

Բանալի բառեր – *սերունդներ, կենսաաշխարհ, կյանքի կազմակերպման մշակույթ, առօրյա կանոնություն, ինստիտուտներ, ավանդույթ, անցյալ, հարկադրանք, հարմարավետություն*

* **ՀԱՍԼԵՏ ՄԻՄՈՆՅԱՆ** – ԵՊՀ սոցիալական փիլիսոփայության, բարոյագիտության և գեղագիտության ամբիոնի ասպիրանտ

ГАМЛЕТ СИМОНЯН – Аспирант кафедры социальной философии, этики и эстетики ЕГУ

HAMLET SIMONYAN – PhD Student at the Chair of Social Philosophy, Ethics and Aesthetics, YSU

Էլ. փոստ՝ hamlet.simonyan@ysu.am. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6788-4187>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Ստացվել է՝ 27.02.2024

Գրախոսվել է՝ 14.03.2024

Հաստատվել է՝ 29.03.2024

© The Author(s) 2024

Մարդկության պատմությունը յուրահատուկ մի տեքստ է, որն «ապրվում», խմբագրվում ու վերաշարադրվում է յուրաքանչյուր սերնդի կողմից իրեն ներհատուկ սոցիոմշակութային տարածության մեջ: Ամեն սերունդ, կրելով մշակույթի որոշակի կոդեր, ունի մի շարք հատկանիշներ, արժեքներ ու համոզմունքներ, որոնց շնորհիվ դառնում է տարբերվող, ինչ-որ իմաստով անգամ ինքնատիպ՝ ընդգծելով իր եզակիությունը: Սերունդների այս առանձնահատկություններն ու վարքի կանոնները ձևավորվում են առօրյա կյանքի կազմակերպման այն մշակույթի համատեքստում, որի շրջանակներում գործառու է տվյալ սերունդը: Այս առումով առօրյա կյանքը կարելի է բնութագրել որպես կյանքի ինքնատիպ մի ոլորտ, որին բնորոշ սոցիոմշակութային կոդերը՝ սովորույթները, վարքագծի ձևերը, ծեսերը, միջերը, կարծրատիպերն ու նախապաշարմունքները ազդում ու կանխորոշում են «այստեղ ու հիմա» ապրող մարդու վարքն ու կենսադիրքորոշումների բովանդակությունը: Այլ կերպ ասած՝ այն մի ոլորտ է, որտեղ կուտակվում, պահպանվում ու յուրացվում են սերունդների կյանքի կազմակերպման իմաստային նստվածքները: Այն նաև միջսուբյեկտային այն աշխարհն է, որն ինչ-որ ժամանակ վերապրվել ու մեկնաբանվել է մեր նախնիների կողմից և մեզ է փոխանցվել կրկին վերապրելու և մեկնաբանելու համար, ինչից հետևում է, որ այն մեր գործողությունների ու փոխազդեցությունների թե՛ բեմն է, թե՛ օբյեկտը¹:

Ինչ վերաբերում է ամենօրյա կյանքի կազմակերպման ու կանոնակարգման մշակույթի բաղկացուցիչ տարրերին (ավանդույթ, ծես, արգելանք և այլն), ապա դրանք հանրային կյանքը կառուցարկող ինստիտուտների միահյուսված համակարգ են, որի առաջադրած «խաղի կանոնները» ամեն մի նոր սերնդի համար ծառայում են իբրև ողջախոհության գաղափարախոսություն²: Այս առումով կյանքի կազմակերպման մշակույթը սոցիալական իրականության այն ոլորտն է, որտեղ ամենօրյա կյանքում մարդկային փոխհարաբերությունները ձևավորում են կենսական այն միջավայրը, համակեցության այն ձևերն ու սկզբունքները, որոնք ոչ միայն կարգավորում են «այստեղ և հիմա» ապրող մարդկանց հարաբերությունները, այլև բացահայտում նախորդ և ներկա սերունդների սոցիոմշակութային նույնականության չափն ու աստիճանը:

Առօրյա կյանքի կազմակերպման գործընթացները ծավալվում են սոցիոմշակութային մի տարածության մեջ, որը բնութագրվում է մետաֆիզիկական է, ունի էմպիրիկ գաղափարախոսությանը բնորոշ հերոսական արժեքամակարգ և

¹ Տե՛ս **Шюц А.**, Избранное: мир, святающийся смыслом / Пер. с нем. и англ. — «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), М., 2004, էջ 402-403:

² Տե՛ս **Է. Հարությունյան**, Հուզական և հայեցողական կյանքի մշակույթ. Հիմունքների բացահայտման պարադոքսը // «Բանբեր Երևանի համալսարանի. Փիլիսոփայություն, Հոգեբանություն», № 3 (39), 2022, էջ 3-7:

ծառայում է ամենօրյա կյանքի կանոնակարգման, կայունության և համակեցության ապահովման խնդիրների լուծմանը: Այս իմաստով այն իրոք ինստիտուտ է, քանի որ պահպանում, սրբազանացնում ու վերարտադրում է նախորդ սերունդների կողմից ձևավորված կենսակերպի առանձնահատկությունները և հաջորդ սերունդներին փոխանցում իբրև «փորձի և սխալի» մեթոդով ճշգրտված կյանքի յուրահատուկ ծրագիր³, իբրև նախորդ սերունդների ապրած կյանքի փիլիսոփայություն:

Անօրեականության մակարդակում անընդհատ կրկնվող ցանկացած գործողություն ենթարկվում է ինստիտուցիոնալացման, ինչը իր հերթին անցնում է սերտորեն փոխկապված երեք փուլերի միջով՝ վերջնարդյունքում ձևավորվելով որպես էմպիրիկ գաղափարախոսություն կամ կենսափիլիսոփայություն⁴: Առաջին փուլում հաճախակի կրկնվող միևնույն երևույթը ձեռք է բերում օրինաչափության ինչ-ինչ երանգներ, և մարդկանց մեջ այդ երևույթի նկատմամբ ձևավորվում է որոշակի նախատրամադրվածություն (հաբիտուս), ինչի արդյունքում կրկնվող փորձառությունները աստիճանաբար վերաճում են համանման պայմաններում նույն կերպ վարվելու կենսադիրքորոշման, սովորությունների ու ավանդույթների: Նախատրամադրվածությունը հոգում է այն, թե ինչպես են անհատները տեսնում հետզհետե օրինաչափ դարձող էմպիրիկ կարգն ու գործում դրա մեջ՝ ձևավորելով իրականության իրենց ըմբռնումը: Այսպիսին է էմպիրիկ գաղափարախոսության (կյանքի մշակույթի) ձևավորման նախնական փուլի տեխնիկան: Բայց այդօրինակ նախատրամադրվածությունը դեռևս լիարժեք ինստիտուտ չէ և չի առնչվում կյանքի այլ ոլորտների ու այլ մարդկանց, այսինքն՝ այդ կենսափիլիսոփայությունը դեռևս առօրյա կյանքը կազմակերպելու համընդգրկուն մոդել չէ: Այդ պատճառով էլ ինստիտուցիոնալացման հաջորդ փուլում նախատրամադրվածությունը տարածվում է հասարակության այլ գործորդների վարքի, գործողությունների և դրանցում առկա օրինաչափությունների վրա: Այս փուլը կարելի է անվանել կյանքի կազմակերպման մշակույթի տիպականացման և էմպիրիկ գաղափարախոսության ձևավորման ավարտական փուլ, երբ հաջորդ սերունդն իր առօրյա կյանքը կազմակերպելիս օգտվում է նախորդ սերունդների կողմից փորձարկված մեթոդներից ու եղանակներից, մշակութային նորմերից ու տիպականացված կաղապարներից և օրինաչափություններից: Սակայն այս փուլում կյանքի կազմակերպման ու կանոնակարգման՝ նախորդ սերունդների ձևավորած մշակույթը դասական իմաստով դեռ ինստիտուտ չէ, քանի որ դեռևս օրինականացված չէ: Որպեսզի այդ մշակույթն օրինականացվի, մարդկանց գիտակ-

³ Տե՛ս **Մ. Ղեմիրճյան**, Համայնքային կյանքի մշակույթը ազգային ինքնության համատեքստում // «Բանբեր Երևանի համալսարանի. Փիլիսոփայություն, Հոգեբանություն», № 1 (37), 2022, էջ 29:

⁴ Տե՛ս **Бергер П., Лукман Т.**, Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания, «Медиум», М., 1995, էջ 89-92:

ցության մեջ դրսևորվի որպես «սոցիալական պրակտիկա», պետք է ամրագրվի որպես սոցիոմշակութային նոր համատեքստում կենսունակ և անտարակուսելի ավանդույթ: Ընդ որում, որպեսզի այդ մշակույթը տեսական նախագծից վերածվի կիրառական գործելակերպի, օրինականացման սկզբնական փուլում բացատրվում և մեկնաբանվում են նախորդ սերունդների կյանքի մշակույթի հիմնարար սկզբունքների արժեքային իմաստն ու կարևորությունը՝ դրանց տալով ճանաչողական վավերականություն, ապա արդարացվում և հիմնավորվում են դրանց նորմատիվ բնույթն ու կիրառման հրամայականը⁵: Այս իմաստով կարելի է ասել, որ կյանքի կազմակերպման մշակույթի ինստիտուցիոնալ համակարգն ու սկզբունքները հասարակության «խաղի կանոններ» կամ, այլ կերպ ասած, մարդու կողմից ստեղծված սահմանափակող շրջանակներ են⁶, որոնք զանազան ավանդույթների, սովորույթների, արգելանքների, միֆերի ու ծեսերի օգնությամբ կարգավորում են մարդկանց վարքագիծը: Այսպես, կարելի է պնդել, որ կյանքի կազմակերպման մշակույթն ինչ-որ իմաստով նախորդ սերունդների համընդհանուր ջանքերով ստեղծված կենսափորձի պատմամշակութային այն համատեքստն է, որին առնչվելով՝ ներկա սերունդը բացահայտում է նախնիների կյանքի կազմակերպման կենսափիլիսոփայության մեջ ամբարված կենսունակության պաշարը, որը ամեն հաջորդ սերնդին փոխանցվում է մի քանի շերտերից կազմված մշակութային-խորհրդանշական կողմի միջոցով: Առաջին՝ **գենետիկ** շերտում ամբարված են սերունդների կենսաբանական պոտենցիալ կարողությունները, հաջորդ՝ **պատմամշակութային** շերտն ամփոփում է սերունդների կենսափորձի և պատմամշակութային հիշողության ողջ հարստությունը, իսկ երրորդ՝ **քաղաքակրթական** շերտը ժամանակի արժեքներ թելադրող միասնական սոցիոմշակութային համատեքստն է⁷:

Նախորդ սերունդների էմպիրիկ կարգի օրինականացման արդյունքում սոցիոմշակութային նոր համատեքստում հաստատված ինստիտուցիոնալ համակարգը որպես կանոն ձևավորվում է ոչ պաշտոնական, այսինքն՝ նախնիներից մեզ փոխանցվող սովորույթների, պատմմների, վարքագծի կանոնների ու նորմերի միջոցով, ինչից հետևում է, որ սոցիոմշակութային այսպիսի համակարգերում սերունդների փոխհարաբերությունները կառուցարկվում ու կարգավորվում են անցյալի հիմունքներով: Այլ կերպ ասած՝ առօրյա կյանքի կազմակերպման ու կանոնակարգման այն սկզբունքները, որոնք գործառում էին նախնիների կյանքում, դեռևս շարունակում են առանցքային նշանակություն ունենալ ամեն հաջորդ սերնդի համար: Յուրաքանչյուր նոր սերունդ իր կենսաշխարհը

⁵ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 103:

⁶ Տե՛ս **Норт Д.**, Институты, институциональные изменения и функционирование экономики, «НАЧАЛА», М., 1997, էջ 17:

⁷ Տե՛ս **Է. Հարությունյան**, Մարդկային կեցության այլակերպումները. Ինքնության ճգնաժամ, ԵՊՀ հրատ., Եր., 2023, էջ 58-63:

ձևավորում է համապատասխան այն կադապարների, որոնք տրված են ավագների փորձում: Այսպիսի համակարգերում «ավագների անցյալը յուրաքանչյուր նոր սերնդի ապագան է»⁸: Եվ հետևապես զարմանալի չէ, որ ավագ սերնդի առօրյա կյանքի կազմակերպման մշակույթը հիմնականում գործում է «ավանդույթի ուժով» ու այս առումով նաև անհանդուրժող է փոփոխությունների նկատմամբ: Ավանդույթը, հանդես գալով որպես ամեն նոր սերնդի կյանքի կազմակերպման մշակույթի կառուցարկման եղանակ, փոխանցում է ավագ սերնդի կենսափորձը երիտասարդ սերնդին: Ավագ ու երիտասարդ սերունդների փոխհարաբերություններն այստեղ կառուցարկվում են ըստ այն ենթադրության, որ ավագ սերնդի ապրելակերպն անփոփոխ, հավերժ նույնն է: Ժամանակն այստեղ «դանդաղ է հոսում», հետևաբար՝ առօրյա կյանքի կազմակերպման համատեքստում փոփոխություններն ու նորարարությունները աննշան են կամ ընդհանրապես բացակայում են: Թեպետ երիտասարդ սերնդի կյանքի կազմակերպման կանոնները սահմանվում են ավագ սերնդի էմպիրիկ գաղափարախոսության միջոցով, ու մշակութապես ձևայնացված և հաստատուն վարքաձևերն ու ավագների կյանքի կազմակերպման մշակույթում առկա առանձնահատկությունները հարմարավետություն են ստեղծում երիտասարդ սերնդի համար, պետք է նաև նկատել, որ միջսերնդային փոխհարաբերություններն այդքան էլ հարթ չեն այսպիսի համակարգերում: Ինչ-որ պահի որևէ նոր սերունդ կարող է ընդդիմանալ՝ չցանկանալով համակերպվել կյանքի կազմակերպման ավագ սերնդի մշակույթին: Այդուհանդերձ, ընդվզումների միայն շատ փոքր մասն է գիտակցված, ուստի նոր սերունդների կողմից նման չգիտակցվածությունն ու անառարկելիությունը, հավելյալ հարցադրումներ անելու պակասը, «սյուժեի օրենքին» անվերապահորեն ենթարկվելը հանգեցնում են այսպիսի համակարգերի կայունությանն ու բարգավաճմանը⁹:

Մյուս կողմից՝ պետք է նկատել նաև, որ ամեն հաջորդ սերնդի համար նախորդ սերունդների առօրյա կյանքի կազմակերպման մշակույթին ապավինելն ինչ-որ իմաստով ազգի ու ազգային կենսափիլիսոփայության շարունակականություն, ինչպես նաև ժառանգականություն ապահովելու կարևորություն ունի: Ինչ խոսք, առանց նախնիների կյանքի կազմակերպման մշակույթի, առանց նախորդ սերունդների ազգային կենսափիլիսոփայության հնարավոր չէ պատկերացնել նոր սերնդի կյանքի մշակույթ, որը կունենա կայուն գործառություն՝ նպաստելով այնպիսի ինստիտուտների ձևավորմանն ու զարգացմանը, որոնք կնվազեցնեն սոցիալական անորոշությունը՝ կարգադրելով ու կառուցարկելով առօրյա կյանքը¹⁰: Նախորդ սերունդների էմպիրիկ գաղափարախոսությունը, սոցիոմշակութային նոր պայմաններում օրինականանալով

⁸ Mead M., Culture and Commitment: A Study of the Generation Gap, Natural History Press, New York, 1970, p. 1.

⁹ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 15-22:

¹⁰ Տե՛ս **Խոբր Ը.**, նշվ. աշխ., էջ 18:

որպես կենսունակության և կայունության երաշխիք, ամրապնդվում է որպես արժանահավատ ինստիտուտ «այստեղ և հիմա» ապրողների համար՝ ապահովելով վերջիններիս ժառանգական կապը նախորդ սերունդների հետ: Բանն այն է, որ նախնիների կենսափորձով ստուգված և ամենօրյա կյանքը կարգավորող էմպիրիկ այս գաղափարախոսությունը ներկա սերնդի համար միևնույն ժամանակ հանդես է գալիս **և՛ որպես հարկադրանք, և՛ հարմարավետություն՝ վերաճելով մինչև անգամ թե՛ պատժի և թե՛ ապրելակերպի**¹¹: Եվ իրոք, համաշխարհայնացման արդի դարաշրջանում, որտեղ սոցիոմշակութային փոխակերպումներն անասելի արագությամբ ու մասշտաբներով ձևավորում են սերունդների կենսաշխարհի մի նոր պատկեր, ազգային-սոցիալական կյանքի կազմակերպման այն մշակույթի նորմերն ու կանոնները, որոնք արդիական էին անցյալում, նոր սերունդների համար կարող են դառնալ **հարկադրանք**: Մրա գլխավոր պատճառը թերևս փոփոխվող սոցիոմշակութային համատեքստն ու վերջինիս հետ ի հայտ եկող նոր միտումներն ու մարտահրավերներն են: Սերունդների նույնականության հորիզոնական չափումն այսօր այլ է, ու անցյալի սյուժեն այսօրվա մարդուն վերագրելը պետք է կատարվի որոշ խմբագրումներով ու վերապահումներով: Նախնիների կյանքի կազմակերպման մշակույթը պարտադրում է սերունդների՝ անցյալի հետ հարաբերությունների խիստ ընտրովի, ոճավորված խճանկար, որը, սակայն, չունենալով արդյունավետության առաջվա բարձր ցուցանիշը, նմանվում է իր կենդանի ուժը կորցրած ավանդույթի, որը դեռևս գործառում է մաշված հասկացություններով ու կատեգորիաներով¹²: Մրա հետ մեկտեղ՝ պետք է հաշվի առնել նաև այն հանգամանքը, որ մարդկանց միջև սոցիալական փոխազդեցությունների կարգավորումը ենթադրում է մի շարք սահմանափակումներ՝ համակեցության ապահով պայմաններ ստեղծելու համար: Նախնիների կյանքի կազմակերպման մշակույթը՝ որպես ինստիտուցիոնալ համակարգ, ենթադրում է որոշ սահմանափակումներ, որոնք բաղկացած են ինչպես ոչ պաշտոնական հարկադրանքներից (տաբուներ, սովորույթներ, ավանդույթներ, վարքագծի կանոններ), այնպես էլ պաշտոնական կանոններից (սահմանադրություններ, օրենքներ, իրավունքներ)¹³: Հետևապես՝ առանձին անհատների այս կամ այն հնարավորությունները, սեփականությունը, ազատությունները ինչ-որ չափով պետք է սահմանափակվեն համակեցության հուսալի պայմաններ ապահովելու համար: Այս իմաստով նախնիների կյանքի կազմակերպման մշակույթն այնպիսի հարկադրանք է, որն ընդունելի է դառնում ամեն հաջորդ սերնդի համար սոսկ այն պատճառով, որ դրան հետևելն ու ենթարկվելը ենթադրում են համայնքի

¹¹ Տե՛ս **Аузан А.**, Экономика всего. Как институты определяют нашу жизнь, «Манн, Иванов и Фербер», М., 2017, էջ 29-43:

¹² Տե՛ս **Arendt H.**, Between Past and Future: Six Exercises in Political Thought, The Viking Press, New York, 1961, էջ 26:

¹³ Տե՛ս **North D.**, Institutions, The Journal of Economic Perspectives, Vol. 5, No. 1 (Winter, 1991), էջ 97:

կողմից պաշտպանվածությունն ու ապահովություն, այլ կերպ ասած՝ յուրայինի զգացում: Ուստի կարելի է ասել, որ այսպիսի համակարգերում որքան խորն են նախնիների կյանքի կազմակերպման մշակույթի՝ որպես հարկադրանքի արմատները, այնքան ավելի կայուն ու աներեր է տվյալ մշակութային համակարգը:

Միննույն ժամանակ հարկ է նկատել, որ կյանքի կազմակերպման մշակույթում փոփոխություններ կատարելը հղի է մի շարք վտանգներով ու աշխատատար է, ուստի հաճախ ավելի հեշտ է իռացիոնալ կերպով ենթարկվել կյանքի կազմակերպման՝ անցալից եկած մշակույթին, քան դրան հակադրվելով՝ կերտել նոր տիպի մշակույթ: Բանն այն է, որ նախնիների կյանքի կազմակերպման մշակույթում գործող ինստիտուտներին ապավինելն ու իրենց առօրյա կյանքն այս ինստիտուտների հիման վրա կառուցարկելը նոր սերունդները ընկալում են որպես **հարմարավետ կյանքի հուսալի երաշխիքներ**: Ամեն հաջորդ սերնդի համար այսպիսի կենսաշխարհը **հարմարավետ ու ապահով է**, քանի որ պատմականորեն ստեղծված այս ինստիտուտները կարգուկանոն են ստեղծում՝ նվազեցնելով հասարակության մեջ տիրող անորոշությունը: Ուստի ամեն հաջորդ սերունդ ներքնապես հակված է ընդունելու ամենօրյա կյանքը կանոնակարգող պատրաստի էմպիրիկ այն գաղափարախոսությունը, որն արտացոլում է ավագ սերնդի առօրյա նիստուկացն ու համակեցության նորմերը: Ըստ էության, կառուցարկվում է սերունդների համակեցության մի աշխարհ, որը ինքնին նմանակն է նախնիների անցած-գնացած աշխարհի: Ընդ որում՝ նախնիների կյանքի մշակույթը շրջափուլային բնույթ ունի և հետևապես անընդհատ կրկնվում է: Դրա շնորհիվ ամեն նոր սերունդ հակված է շարունակելու կյանքի կազմակերպման ավագների մշակույթը, որը ենթադրում է հարմարավետություն, երաշխավորված և կանխատեսելի ապագա: Հայերիս պարագայում պատմականորեն մեզ բաժին հասած սոցիալ-քաղաքական ոչ բարենպաստ կենսապայմաններն ու դրանց առընթեր հետեվանքներն ստեղծել են **սոցիոմշակութային հուսալի ապաստարան** ունենալու անհարաժեշտություն: Այն ձևավորել է յուրայինների համար նախատեսված համընդհանուր սոցիոմշակութային տարածք, որն առաջնորդվում է ոչ թե օրենքի, այլ ավանդույթի, ոչ թե մարդու, այլ անձի չափանիշներով¹⁴: Ու թերևս գոյատևման դժվարին պայմանների պատճառով հայ ժողովուրդն սկսեց գեղագիտականացնել կյանքի կազմակերպման մշակույթի մի շարք տարրեր՝ այդպիսով ստեղծելով համազգային թմբիր՝ դյուրթիչ պատումներով ու առասպելականությամբ: Գեղագիտական այս վարակը, արամատավորվելով հայոց իրականության մեջ, գոյաբանական նշանակություն է ստացել: Պատմականորեն գոյատևման անբարենպաստ պայմանները հայ ժողովրդին քանիցս դրդել են վերամիավորվել գեղագիտական թովչանք առաջացնող պատումների շուրջը (Փոքր Մհեր, Արա Գեղեցիկ և այլն):

¹⁴ Տե՛ս Է. Հարությունյան, Հուզական և հայեցողական կյանքի մշակույթ..., էջ 4:

Յուրաքանչյուր նոր սերունդ ձգտում է ճանաչել ու ինչ-որ իմաստով ի մի բերել իրեն շրջապատող սոցիալական իրականությունը, գնահատել և վերլուծել անհասկանալի ու անհայտը: Ամեն սերնդի կողմից աշխարհի յուրացումը նախևառաջ սկսվում է իրեն անմիջապես շրջապատող միջավայրից: Այնպես է ստացվել, որ նախնիների կյանքի մշակույթը նոր սերունդների համար դառնում է կենսաաշխարհի այն առաջին անուշ-օրինակը, որը պետք է յուրացվի: Յուրացնելով նախնիների կյանքի կազմակերպման ու կանոնակարգման մշակույթը՝ ամեն նոր սերունդ դրան տալիս է արժեքային որոշակի իմաստ ու նշանակություն: Ու քանի որ ամեն մի մշակույթ աշխարհը բաժանում է ներքին (մեր) ու արտաքին (նրանց) տարածությունների¹⁵, **ավագ սերնդի կյանքի մշակույթին ապավինելը երիտասարդ սերնդին դարձնում է յուրային**: Նախնիների կյանքի մշակույթը փորձված է, հուսալի և կայուն, ըստ այդմ՝ այն ամենը, ինչ տեղավորվում է նախնիների կյանքի կազմակերպման մշակույթի շրջանակներում, համարվում է հարազատ ու յուրային, իսկ դրանից դուրս գտնվողը՝ օտար: Յուրային լինելու զգացողությունն իր հերթին նույնականության գլխավոր երաշխիքներից է: Յուրայինի կյանքի մշակույթն այս իմաստով նաև ապահովում է հասարակության հոգեբանական կայունությունն ու տալիս անվտանգության զգացողություն, և երիտասարդ սերունդը, որդեգրելով ավագների կյանքի մշակույթը, նույնականացնում է իրեն այդ խմբին՝ ձեռք բերելով ինքնության որոշակի առանձնահատկություններ: Օրինակ՝ հայ ժողովրդի պարագայում արագ նույնականանալու և հետևապես լուսանցքային իրավիճակում չհայտնվելու, սոցիոմշակութային հուսալի ապաստարան ունենալու անհրաժեշտությունը էլակետային հանգամանքներ են դարձել՝ ապավինելու նախնիների կյանքի կազմակերպման մշակույթին: Հարմարավետությունն ու անցյալի շարունակական վերարտադրությունն ի վերջո վերաճում են **ապրելակերպի**, քանի որ սերունդները նախընտրում են իրենց նիստուկացր պայմանավորել ըստ «սյուժեի օրենքի»՝ վերարտադրելով նախնիների կենսաաշխարհի տարրերն ու առանձնահատկությունները:

Աշխարհի օրակարգն այսօր այլ է. «այնտեղ և այն ժամանակ» գոյություն ունեցող կենսաաշխարհն ու դրա շրջանակներում գործառող ինստիտուտները «այստեղ և հիմա» ապրող մարդու համար խորթ, ինչ-որ առումով անգամ անընդունելի են: Հետարդիության համատեքստում կյանքի մշակույթն առաջնորդվում է ոչ թե նախնիների կյանքի կազմակերպման ավանդական, այլ բոլորովին նոր, հակասական ու անորոշ սկզբունքներով: Նման իրավիճակում ավագ սերնդի կյանքի կազմակերպման մշակույթն աստիճանաբար արժեզրկվում է՝ փոխարենը ճանապարհ բացելով բազմաթիվ այլընտրանքային մշակույթների համար: Անօրեականությունը հանդես է գալիս որպես անորոշության, անվերջ վերափոխման, անհայտի փնտրտուքների և մշակութային պլուրալիզմի բաց

¹⁵ Տե՛ս **Лотман Ю. М.**, *Внутри мыслящих миров. Человек-текст-семиосфера-история, «Языки русской культуры»*, М., 1996, էջ 175:

դաշտ: Նախնիների էմպիրիկ գաղափարախոսությունը նոր սերնդի համար **կարող է պատիժ դառնալ**, որովհետև այսպիսի համակարգերում առօրյա կյանքի կազմակերպման հարցում ժամանակակիցների և/կամ երիտասարդ սերնդի վարքը հետզհետե դառնում է գերակշռող մոդել: Նոր սերնդի վարքն ու գործողությունները, ինչպես նաև սոցիալական ինստիտուտների աշխատանքն այլևս կախյալ չեն ավագ սերնդից ու վերջիններիս կրկնվող ակնկալիքներից: Մա ժամանակակիցների կենսաշխարհ է, որտեղ երիտասարդ սերունդը, ստեղծելով ու զարգացնելով կյանքի իր ուրույն մշակույթը, կարող է այն ընդունելի մոդել դարձնել տվյալ հասարակության անդամների շրջանում: Ավանդույթն ու գոյատևման գեղագիտական իդեալները այլևս չունեն համակարգաստեղծ ու համակարգապահական այն գործառույթներն ու կարողությունները, որոնք ընձեռված էին դրանց մշակութային ավանդական համակարգերում:

Համակարգային փոփոխությունների և արժեքների համահարթեցման ուղիով ընթացող արդի դարաշրջանում սերունդների փոխհարաբերությունների խոսույթն ավելի շատ կենտրոնանում է ոչ թե անցյալի, այլ ապագայի վրա: Եվ սա բնական է: Սոցիոմշակութային փոխակերպումները, համաշխարհայնացման մարտահրավերները, սպառողական հասարակության օրեցօր մեծացող թափը հաշվի առնելով՝ պարզ է դառնում, որ կարճ ժամանակ անց՝ մոտ ապագայում, ստիպված ենք լինելու ապրել ու մեր առօրյա կյանքը կազմակերպել այսօրվանից տարբերվող կանոններով ու մեխանիզմներով, նախապատվություն ենք տալու այսօրվա ինստիտուտներին հակադրվող նոր ինստիտուտների: Այսպիսի մոտալուտ փոփոխություններին քաջատեղյակ լինելով՝ առանցքային է դառնում կյանքի կազմակերպման նոր ռազմավարության, մեխանիզմների և սկզբունքների մշակումը: Ու քանի որ ապագայի արդիականացման մարտահրավերներից ուղղակիորեն չենք կարող փախչել, ստացվում է, որ դատապարտված ենք ժամանակակից լինելուն: Մրանից հետևություն. կյանքի կազմակերպման ու կանոնակարգման առօրյա մշակույթը նույնպես պիտի ինչ-որ չափով արդիականացվի¹⁶: Իսկապես, պետք է նկատի ունենալ, որ առօրյա կյանքի կազմակերպման մշակույթի կենսունակությունն ու կայունությունը պայմանավորված են ոչ միայն անցյալի արմատներից անվերապահորեն կառչելով, այլև հարափոփոխ սոցիոմշակութային պայմաններին հարմարվելու կարողունակությամբ: Հետևաբար՝ իրապես կայուն ու կենսունակ է առօրյա կյանքի կազմակերպման այն մշակույթը, որն ի գործ է վերափոխվելու ու հարմարվելու ժամանակի սոցիոմշակութային դաշտի փոփոխություններին՝ միաժամանակ սերունդներին փոխանցելով այն հիմնարար հատկանիշներն ու սոցիոմշակութային առանձնահատկությունները, որոնք առանցքային են սերունդների նույնականության ու շարունակականության ապահովման համար:

¹⁶ Տե՛ս **Էդ. Հարությունյան**, Հայկական շարունակականություն. Գործառնության հուսալիության հիմնահարցը // «Բանբեր Երևանի համալսարանի», № 1 (115), 2005, էջ 3:

Հաշվի առնելով այս ամենը՝ ակնհայտ է, որ նախնիներից ներկա սերունդներին ավանդվող սոցիոմշակութային գանձարանն ապահովում է սերնդի գոյաբանական տեղադրությունն ու անհրաժեշտ նախապայման է ազգային, սոցիոմշակութային կյանքի շարունակականության համար: Սակայն կյանքի կազմակերպման ազգային մշակույթը շարունակական չէր լինի, եթե ամեն եկող սերունդ պատմական իրողություններին հարաբերվեր որպես սոսկ դիտորդ, այլ ոչ թե դերակատար: Այսինքն՝ նախնիների կյանքը նույնությամբ չապրելու, նրանց սխալները չկրկնելու համար ամեն հաջորդ սերունդ պարտավոր է ինչ-որ չափով խմբագրել (արդիականացնել) նախորդ սերունդներից ստացած սոցիոմշակութային «տեքստը»: Պատճառն այն է, որ սոցիոմշակութային համատեքստի փոփոխված պայմաններում նախնիների կյանքի մշակույթը նույնությամբ չի կարող օգտագործվել դառնալով ամեն հաջորդ սերնդի համար ուղենիշ, որովհետև վերափոխված հետադրի կենսաշխարհի, ինչպես նաև ապագայի մարտահրավերներին դիմակայելու համար ի հայտ են գալիս նոր օրենքներ, մեխանիզմներ և գործիքակազմ, որոնք արմատապես տարբերվում են նախնիների կյանքի կազմակերպման մշակույթի շրջանակներում արդյունավետ գործառող օրենքներից ու մեխանիզմներից: Ու հետևապես՝ նախորդ սերունդների կյանքի կազմակերպման մշակույթի որոշ տարրեր ենթական են վերանայման, մինչև անգամ մերժման:

Անփոփելով կարող ենք նշել, որ կյանքի կազմակերպման մշակույթը սոցիալական իրականության տարաբնույթ կողմերն ու հատկություններն արտացոլող յուրահատուկ ու բազմաբարդ նախագիծ է: Այն բնութագրվում է որպես սոցիալական նորմերի ու պրակտիկաների, ինստիտուտների և սոցիալական կարգը որոշարկող մի շարք այլ չափորոշիչների ամբողջություն: Երբ կյանքի պայմանները շատ դանդաղ են փոխվում, կյանքի կազմակերպման մշակույթը, որն արդիական էր նախորդ սերունդների կենսաշխարհում, շարունակում է վերարտադրվել ու կարգավորել ամեն եկող սերնդի կյանքը՝ անցյալից ավանդվող պատմական հիշողության, պատումների, բարքերի ու ավանդույթների միջոցով: Այսինքն՝ ավագ և երիտասարդ սերունդների փոխհարաբերությունները ենթարկվում են կյանքի կազմակերպման այն մշակույթին, որը բնորոշ է «այնտեղ և այն ժամանակ» ապրող մարդուն: Այդուհանդերձ, ակնհայտ է, որ վերափոխված մեր աշխարհում նախորդ սերունդների կյանքի կազմակերպման մշակույթի պարզ վերարտադրությունն այլևս չի նպաստում համակարգային կայունությանն ու կենսունակությանը, քանի որ սոցիոմշակութային փոփոխվող հանգամանքներում սերունդների փոխհարաբերությունների կարգավորման համար անհրաժեշտ է մտածել կյանքի կազմակերպման մշակույթում որոշակի տարրեր արդիականացնելու և/կամ կյանքի կազմակերպման այլընտրանքային եղանակներ դիտարկելու մասին:

ГАМЛЕТ СИМОНЯН – *Культура организации жизни как институциональный проект межпоколенческих отношений.* – В современном мире человечество сталкивается с многочисленными социокультурными и цивилизационными трансформациями, которые в корне меняют традиционную картину мира, предлагая новые принципы и механизмы организации и регулирования повседневной жизни, иные ценности и мировоззренческие приоритеты и предпочтения. В результате формируется новый социокультурный контекст, в рамках которого уже невозможно руководствоваться установленными предками принципами и правилами культуры организации жизни. Проблема в том, что культура сосуществования в некогда традиционалистских обществах не подвергалась коренным трансформациям, и каждое последующее поколение добровольно подчинялось требованиям и принуждениям этого культурного института регулирования повседневной жизни. Но ситуация в нашем мире «быстрых времен» существенно изменилась.

Социо-культурный контекст постмодерна постоянно редактируется и перередактируется, и даже в жизни одного поколения происходят такие коренные изменения, обстоятельства жизни вызывают столько проблем и тупиков, пути и методы решения которых просто не были запланированы в культуре организации жизни предыдущих поколений.

Исходя из этой реальности, в статье культура организации и регулирования жизни представлена как институциональная система, определяющая и регулирующая отношения между поколениями, как эмпирическая идеология, задача модернизации которой имеет большое научное и практическое значение.

Ключевые слова: *поколения, жизненный мир, культура организации жизни, повседневность, институты, традиция, прошлое, принуждение, комфорт*

HAMLET SIMONYAN – *The Culture of Life Organization as an Institutional Project of Intergenerational Relations.* – In the contemporary world, humanity faces numerous socio-cultural and civilizational transformations that fundamentally alter the traditional image of the world, introducing new principles and mechanisms for organizing and regulating everyday life, as well as different value and worldview priorities, and preferences. Consequently, a new socio-cultural context emerges, where it becomes impossible to adhere to the principles and rules of the culture of life organization established by our ancestors. The problem is that the culture of coexistence in formerly traditionalist societies remained largely untouched by radical transformations, with each successive generation willingly conforming to the demands and compulsions of that cultural institution governing everyday life. However, the situation in our fast-paced world has undergone significant changes.

The socio-cultural context of post-modernity undergoes constant editing and re-editing. Even within the span of a single generation, such radical changes occur that life circumstances present numerous challenges and dead ends. The methods and approaches to resolving these challenges were simply not anticipated in the culture of life organization of previous generations.

Given this reality, the article presents the culture of organizing and regulating life as an institutional system that defines and regulates intergenerational relationships. It is viewed as an empirical ideology, the modernization of which holds significant scientific and practical importance.

Key words: *generations, life world, life organization culture, everyday life, institutions, tradition, past, coercion, comfort*